

Основне зростання прибутку відбулося за рахунок безготівкових розрахунків покупців у торговельних мережах. Хоча в загальному обороті коштів за платіжними картками знизилась. Цей фактор зумовлений тим, що у людей просто стало менше грошей як на рахунках, так і в гаманцях. Але ця тенденція свідчить про те, що українське населення вже оцінило всі переваги безготівкових розрахунків і поступово зникає до розрахунків за товари та послуги платіжними картками.

Висновки. Отже, платіжні картки дедалі більше розповсюджуються в Україні, оскільки є одними із найбільш зручних інструментів здійснення безготівкових розрахунків. Перехід до масових безготівкових розрахунків дав змогу істотно зменшити витрати щодо підтримки готівкового обігу та став додатковим джерелом залучення коштів населення у національну економіку загалом і банківський сектор зокрема. Для подальшого розвитку електронних банківських послуг з використанням платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування вдосконалення потребують такі заходи: законодавчо визначити зобов'язання підприємств послуг і торгівлі приймати оплату за товари й послуги з використанням платіжних карток; визначити відповідні категорії торговельних підприємств і критерії, відповідно до яких ці підприємства сфери торгівлі та послуг мають право приймати платежі готівкою; відкоригувати правила використання касових апаратів під час здійснення платежів з використанням платіжних карток за межами роздрібною мережі, оскільки нині ця норма гальмує застосування корпоративних платіжних карток; забезпечити технологічну адекватність обладнання завданням масового використання платіжних карток; відповідні стандарти та технології повинні стати національними стандартами, широко використовуватись торгівлею та банками; організувати та проводити постійно просвітницьку кампанію, тобто здійснювати відповідну роботу з підвищення фінансової грамотності населення; встановити обов'язкові кількісні вимоги щодо інфраструктури кредитних організацій; стимулювати кредитні організації до новаторства в галузі розвитку та вдосконалення безготівкових розрахунків шляхом використання платіжних карток; з боку держави потрібно приділяти пильну увагу заміні готівкових коштів інструментами безготівкового обігу. Сподіваємося, що запропоновані рекомендації дадуть змогу удосконалити ринок платіжних карток та підвищити ефективність його функціонування.

Література

1. Вовчак О.Д. Платіжні системи : навч. посібн. / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 341 с.
2. Карчева І.Я. Підходи до оцінки ефективності систем дистанційного банківського обслуговування / І.Я. Карчева // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2014. – № 1. – С. 256-267.
3. Кравченко І.С. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні / І.С. Кравченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України : зб. наук. праць. – 2013. – № 2 (20). – С. 141-148.
4. Прушківський В. Упровадження безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток в Україні / В. Прушківський, С. Бурма // Банківська справа : наук.-практ. журнал. – 2014. – № 1-2. – С. 100-107.

5. Співак Л.С. Перспективи розвитку банківського карткового бізнесу в Україні / Л.С. Співак // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – 2015. – № 4. – С. 118-123.
6. Трубін І.О. Правові засади функціонування електронних грошей у сфері електронної комерції : монографія / І.О. Трубін. – К. : Вид-во "Алерта", 2013. – 136 с.
7. Шалига Т.С. Дистанційне банківське обслуговування роздрібних клієнтів : монографія / Т.С. Шалига; за заг. ред. Н.В. Циганової. – Ніжин : Вид-во "Аспект-поліграф", 2013. – 412 с.
8. Офіційний web-сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>.

Надійшло до редакції 07.12.2015 р.

Бучко І.Е. Перспективы развития электронных банковских услуг с использованием платежных карточек в Украине

Осуществлена оценка основных типов платежных систем и проанализированы электронные банковские услуги по использованию платежных карточек, освещена динамика основных показателей рынка платежных карт в Украине. Охарактеризованы стратегические приоритеты развития электронных банковских услуг в Украине, в частности осуществлено прогнозирование количества активных платежных карт с помощью экономико-математического моделирования и исследованы перспективы развития рынка платежных карт в Украине.

Ключевые слова: банки, электронные банковские услуги, платежные карточки, безналичные расчеты.

Buchko I.Ye. Some Prospects for the Development of Electronic Banking Services Using Payment Cards in Ukraine

The main types of payment systems are estimated. Electronic banking services using payment cards are analysed. The dynamics of the main indicators of payment card market in Ukraine is highlighted. Some strategic priorities of electronic banking services in Ukraine are characterised, forecasting for the number of active payment cards using economic and mathematical simulation is made in particular. The prospects of the market of payment cards in Ukraine are studied.

Keywords: banks, electronic banking, payment cards, cashless settlements.

УДК 57.2(73):336:338

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕЗЕРВНОЇ СИСТЕМИ США ЯК МУЛЬТИПЛІКАТА ПОДВІЙНОГО ЗАПИСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

П.М. Гарасим¹, Н.О. Лобода², М.П. Гарасим³

Проаналізовано особливості використання механізму подвійного запису у кредитно-депозитній емісії банків та динаміку облікових ставок як чинників стимулювання економічного зростання в умовах фінансової кризи. Розглянуто проблеми активізації інвестиційних процесів в Україні. Досліджено низку практичних проблем державного регулювання відсоткових ставок на ринку грошових коштів в Україні.

Ключові слова: облікова ставка, кредитно-грошова політика, ставка рефінансування, економічний спад, економічне зростання, грошовий ринок, інвестиційний процес.

Постановка проблеми. Негативні тенденції для суб'єктів господарювання, які виникли внаслідок девальвації гривні, дефіциту коштів для фінансу-

¹ проф. П.М. Гарасим, д-р екон. наук – НЛТУ України, м. Львів;

² доц. Н.О. Лобода, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка;

³ доц. М.П. Гарасим, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

вання проєктів, переходу до вільного курсоутворення, введення військового стану в східній частині території України, падіння інвестицій у пріоритетні галузі економіки зумовили економічний спад в Україні. Для вирішення проблеми ринкових трансформацій в економіці України потрібно використовувати всі можливості грошово-кредитної політики, а саме регулювання відсоткових ставок грошового ринку. Очікуване зниження темпів економічного зростання та погіршення перспектив подальшого приросту внутрішніх та іноземних інвестицій зумовлюють вироблення нових стратегічних пріоритетів взаємодії регулятивних органів з питань підтримки інвестиційного процесу монетарними методами. Можливості регулювального впливу політики відсоткових ставок на економічну кон'юнктуру зумовлені функціональними можливостями національної економічної системи і змістом грошово-кредитної політики, коли регулювальний вплив відсоткової політики поступово наближається до стандартів, властивих сучасним економікам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість проблеми регулювання відсоткових ставок привертає постійну увагу до цієї теми вчених в Україні та за її межами. Дослідження різних аспектів проблем грошово-кредитної політики та регулювання відсоткових ставок у трансформаційних економіках висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Дж.М. Кейнса, М. Фрідмана, М. Туган-Барановського, Дж. Тобіна, Р. Лукаса, Л. Лоуренса, К. Макконела, С. Мишкіна, Д. Сакса, Т. Саржента, С. Харріса, Дж. Хікса, Ф. Хайека, Й. Шумпетера, А. Єпіфанова, В. Зимовця, П. Куцика, О. Лаврушина, Л. Керивенка, В. Стельмаха та ін. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні означеної проблематики та високо оцінюючи їх внесок, варто зауважити, що на сьогодні питання механізму облікових ставок для стимулювання економічного зростання в умовах фінансової кризи не знайшло свого повного вирішення та залишаються дискусійними.

Мета дослідження. Метою пропонованої роботи є розвиток теоретично-методологічних підходів до державного регулювання відсоткових ставок грошового ринку за умов поглиблення трансформаційних процесів в Україні, а також дослідження впливу грошово-кредитного механізму на активність інвестиційного процесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовою відображення того чи іншого економічного явища в обліку та проведенні аналізу є його загальноекономічна характеристика. Тому зосередимо увагу на економічній суті та тенденціях розвитку відсоткової ставки, яка має велике значення для нашого дослідження. Аналіз відсоткової ставки доцільно розпочати із визначення економічної сутності категорії "грошово-кредитна політика". Грошово-кредитна політика є оперативним і гнучким доповненням політики бюджетної. Світова практика свідчить, що за її допомогою держава впливає на грошову масу та відсоткові ставки, а вони, відповідно, – на споживчий та інвестиційний попит. Грошово-кредитна політика – це сукупність заходів з управління обсягами грошових коштів в обігу і рівнями відсоткових ставок, що здійснюються центральним банком, з метою впливу на сукупний обсяг виробництва, зайнятості та рівень цін. Мета грошово-кредитної політики – досягнення на національному ринку рівноваги, що характеризується повною зайнятістю та відсутністю інфля-

ції. Грошово-кредитна політика ґрунтується на принципах монетаризації. Головною функцією Центрального банку кожної країни: у США з 1913 р. ці функції виконує Федеральна резервна система, у ЄС – Європейський центральний банк (ЄЦБ); в Японії – Банк Японії (створено у 1882 р., де за своїм статусом є не адміністративним органом, а акціонерною компанією, 55 % капіталів якої належить уряду); в Україні з 1991 р. – Національний банк України є регулювання грошової маси, забезпечення її відповідності масі товарів і підтримки таким чином стійкої купівельної спроможності грошей, що є дуже важливою умовою нормального функціонування ринкового механізму. До основних інструментів грошово-кредитної політики відносять: операції на відкритому ринку, зміна облікової ставки (дисконтна політика), зміна норми обов'язкових резервів, регулювання кредитно-депозитної емісії банків. Аналізуючи тенденції розвитку ринків, можна стверджувати, що у зіставленні ринкових цін з відсотковими ставками, відсоткова ставка є найважливішим інструментом економічного виміру (дає змогу оцінити динаміку економічних процесів та застосовується у прийнятті рішень щодо доцільності застосування певних економічних механізмів). Відсоткова ставка у найширшому значенні є вартістю користування позичковим капіталом. Взаємозв'язок відсоткових ставок грошового ринку та ринку цінних паперів є складовою частиною ринкового механізму і використовуються у державному регулюванні економіки: відсоткові ставки грошового ринку визначають взаємодії попиту та пропозиції грошей, тому зниження відсоткових ставок грошового ринку стимулює інвестиції в цінні папери і навпаки.

Аналізуючи різні країни світу, де відсоткова ставка є найважливішим інструментом економічного виміру, можна перекоонатися, наскільки застосування відсоткової ставки може бути ефективними у складній економічній ситуації. Перше згадування поняття "відсотка" з'явилося ще в античні часи. Використання відсоткової політики пройшло тривалий еволюційний період. Розвиток теорії відсотка припадає на Середньовіччя (лихварство та становлення банківської справи). Проте засади сучасних поглядів на відсоток було закладено в Англії у XVIII ст. в умовах стрімкого розвитку капіталізму. Перші ефективні спроби використання відсоткової політики здійснено в Англії у середині XIX ст., у США – на початку XX ст. Проте системного характеру використання відсоткової політики набуло з поширенням кейнсіанства. Згідно з цією теорією, бюджетно-фіскальна політика має переваги над грошово-кредитною і здійснюється в умовах незмінної пропозиції грошей, коли перерозподіл грошової маси змінює ефективний попит. Кейнсіанська теорія попиту на гроші була по суті теорією переваги ліквідності, яка залежить від ставки відсотка. У кейнсіанстві використовується маніпуляція відсотковими ставками для впливу на економічну активність. У 1936 р. Дж. Кейнс у знаменитій книзі "Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей" розвинув теорію попиту на гроші, де наголошував на важливості відсоткової ставки. Найважливішим висновком моделі попиту на гроші Кейнса є те, що швидкість обігу грошей не є постійною та залежить від відсоткових ставок, які істотно змінюються внаслідок зміни людських очікувань. Відсоткову ставку розглядали як грошовий феномен, що визначається функцією переваги ліквідності.

Розвиток та поняття теорії відсотка завжди перебували у центрі уваги науковців. Так, зокрема Дж. Локк обґрунтував зв'язок ставки відсотка зі зміною кількості грошей в обігу. А. Сміт та Д. Рікардо вважали ставку відсотка співвідношенням попиту та пропозиції на заощадження. Д. Рікардо вперше дав визначення "ринкової" та "природної" ставки відсотка. А. Сміт вважав, що відсоток, який отримує власник капіталу, є частиною підприємницького доходу або його вторинним джерелом. Теоретичні підходи до визначення суті відсоткових ставок в економіці з часом змінювались. Часто ці зміни були пов'язані з переглядом підходів до пояснення природи попиту на гроші. На початку ХХ ст. І. Фішер (прихильник класичної економічної школи) розглядав попит на гроші як функцію виключно від доходу. При цьому він вважав, що відсоткові ставки взагалі не впливають на попит і гроші. Водночас інші вчені А. Маршал та А. Пігу (на відміну від І. Фішера, який наголошував на технічному чиннику і виключав будь-який вплив відсоткових ставок на гроші у короткостроковому періоді) акцентували увагу на індивідуальному виборі і не заперечували впливу відсоткових ставок.

Цікавими є проведенні дослідження щодо сучасного ставлення ФРС до механізмів реалізації грошово-кредитної політики. Асистенти віце-президента Федерального банку Нью-Йорка К. Кюттнер (Kenneth N. Kuttner) та П. Моссер (Patricia C. Mosser) виділяють шість каналів, через які здійснюється вплив операцій на відкритому ринку на сукупний попит. Канал відсоткової ставки є основним механізмом у роботі звичайної макроекономічної моделі.

Сутність облікової ставки як інструмента грошово-кредитної політики полягає у зміні відсотків за кредитами, що їх центральний банк надає комерційним банкам. Облікова ставка НБУ є одним з монетарних інструментів, за допомогою якого НБУ встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період, і є основною відсотковою ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку. Механізм зміни облікової ставки та її вплив на економіку виглядає таким чином:

- *зниження облікової ставки.* В умовах економічного спаду знижується попит на грошові кошти депозитних інститутів, падають ринкові норми відсотка. НБУ може надавати безпосередньо позику комерційним банкам, призначаючи низьку (дисконтну) облікову ставку. Тому цю політику також називають дисконтною. Вона призводить до збільшення резервів у комерційних банках і зростання пропозиції грошей, що знижує відсоткову ставку на грошовому ринку. Позики і кредити банків стають доступнішими як підприємствам, так і фізичним особам. При цьому скорочуються ставки за депозитами, а схильність населення до заощаджень зменшується. Це провокує інвесторів до переходу до операцій з більш високим ступенем ризику, зокрема купівлі цінних паперів або вкладення коштів у реальні проекти. Рівень ділової активності зростає. Зворотний ефект від зниження відсоткових ставок полягає у збільшенні обсягу грошової маси, зниженні привабливості національної валюти для іноземних інвесторів, падіння її курсової вартості і, зрештою, до інфляції.
- У 1930-1940 рр. центральні банки західних країн проводили рекомендовану Дж. Кейнсом політику "дешевих грошей", тобто низьких відсоткових ставок і щед-

рого кредиту. В Англії, зокрема у 1932-1951 рр., облікова ставка трималася на рівні 2%; у США у 1937-1948 рр. – 1%. Федеральна резервна система США у грудні 2008 р. встановила базову відсоткову ставку в діапазоні від 0% до 0,25% річних. Це найнижчий рівень облікової ставки у США з 1954 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) у січні 2009 р. знизив облікову ставку на 0,5% – до 2%. На такому низькому рівні облікова ставка ЄЦБ не знаходилася з 2005 р., коли ЄЦБ почав поступово піднімати ставку і підняв її від 2% до 2,25%. Останній раз ЄЦБ знизив облікову ставку 4 грудня – тоді вона була зменшена з рівня 3,25% відразу на 0,75%. Останній раз Банк Японії знизив облікову ставку в грудні 2008 р. від 0,3% до 0,1% річних; раніше, у жовтні 2008 р. – від 0,5% до 0,3% річних [1];

- *підвищення облікової ставки.* Підвищення ставки сприяє залученню у країну іноземного короткострокового капіталу, активізується платіжний баланс, збільшується пропозиція іноземної валюти, відповідно, знижується курс іноземної і підвищується курс національної валют. У періоди економічного зростання ринкові норми відсотка зростають швидше відносно облікових ставок, що стимулює комерційні банки до розширення обсягів ліквідності, а відповідно позик у НБУ. У цій ситуації НБУ переглядає і підвищує відсоткову ставку, що скорочує резерви комерційних банків, а це погіршує можливість до кредитування економіки (подорожчання кредитів для кінцевих споживачів), пропозиція грошей зменшується, спостерігається також зниження схильності інвесторів до ризику та зниження ділової активності. Зрештою, це призводить до уповільнення темпів економічного зростання, стагнації і спаду.

Маніпулювання обліковою ставкою потрібно розглядати як запобіжний активний важіль впливу на попит і пропозицію на грошовому ринку. Наприклад, до 1920 р. ФРС США надавала кредити банкам виключно шляхом дисконтування векселів. Після спаду 1920-1921 рр. обсяг таких позичок різко зменшився, і в пошуках нових джерел отримання доходу ФРС почала купувати цінні папери, фактично відкривши інструмент операцій на відкритому ринку. У 1998-1999 рр. були певні ознаки "перегрівання" американської економіки (істотне зростання показників фондового ринку), коли від ФРС очікували підвищення облікової ставки. Проте замість того, щоб через підвищення облікової ставки не допустити формування "бульбашок" в економіці та на фінансовому ринку, було прийнято рішення не підвищувати облікові ставки, а навпаки, знизити їх вже після того, як "бульбашка" лопне, з метою пом'якшення негативних наслідків кризи та швидкого подолання рецесії. Як наслідок, хоча США і пережила рецесію у 2001 р., вона була дуже м'якою, і швидко обернулася економічним зростанням, оскільки падінню цін на цінні папери були протиставлені значні монетарні та фіскальні стимули. Разом з тим, наслідком такої політики стала і девальвація долара відносно інших світових валют. Проте довгострокові наслідки такої політики також залишаються невизначеними та можуть призвести до більш глибокої кризи в майбутньому. Відтак однією із причин кризи, яка розпочалась у 2007 р., вважають політику низької облікової ставки, яку проводив голова ФРС А. Грінспен і якого справедливо називають "найвидатнішим головою Центрального банку в історії світу". Кінець 2006 – початок 2007 рр. були періодом, коли банки видавали кредити бідному населенню, яке раптово набуло можливості купити будинок, і спекулянтам, тобто двом групам населення з незадовільним фінансовим становищем.

Президент Б. Клінтон казав, що "мудре і зважене керівництво Грінспена забезпечило загальну довіру не тільки в Америці, а і в усьому світі" у 2001-2004 рр.: короткострокову ставку рефінансування було знижено до 1 %, що було найнижчим показником за останні 50 років. Це зниження було проведено з метою запобігання рецесії американської економіки після подій 11 вересня 2001 р., але через нову грошову політику рентабельність банківського бізнесу почала стрімко падати [2]. На основі проведеного аналізу відсоткових ставок в Україні (табл.) можна стверджувати, що ставка рефінансування НБУ поки що неспроможна відчутно впливати на кредитну активність комерційних банків, обмежений розмір кредитних ресурсів не дає змоги через зміну ставки рефінансування ефективно регулювати монетарну сферу. Валютно-курсова політика все ще визначає основну складову частину грошової пропозиції і позбавляє можливості НБУ ефективно регулювати відсоткові ставки.

В умовах завищеного курсу долара США значні валютні надходження примушували НБУ постійно здійснювати гривневі інтервенції, які визначали обсяги грошової пропозиції, що впливало на відсоткові ставки. Тільки за умов поступового переходу до режиму вільно плаваючого валютного курсу в НБУ будуть розглядатись реальні можливості для регулювання відсоткових ставок засобами грошово-кредитної політики.

Табл. Структура середньорічних відсоткових ставок в Україні у 1993-2014 рр. (%) [3]

Період	Облікова ставка НБУ
1993	240,0
1994	252,0
1995	110,0
1996	40,0
1997	35,0
1998	60,0
1999	45,0
2000	27,0
2001	12,5
2002	7,0
2003	7,0
2004	9,0
2005	9,5
2006	8,5
2007	8,0
2008	12,0
2009	10,25
2010	7,75
2011	7,75
2012	7,5
2013	6,5
грудень	6,5
2014	
січень	6,5
лютий	6,5
березень	6,5
з 15.04	9,5

квітень	9,5
травень	9,5
червень	9,5
з 17.07	12,5
липень	12,5
серпень	12,5
вересень	12,5
жовтень	12,5
з 13.11	14,0
листопад	14,0
грудень	14,0
2015	
січень	19,0
04.03	30,0

Аналізуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в Україні наявна структура відсоткових ставок є деформованою, що потребує системних заходів до державного регулювання.

Облікова ставка є найнижчою серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші. Якщо в період кризи усі провідні країни знизили її до мінімуму, щоб зменшити навантаження на бізнес у кризовий період (наприклад, облікові ставки 2011 р. у США – 0,24 %, Швейцарії – 0 %), то в Україні НБУ підняв її у 2011-2015 рр. від 7,75 % до 30 %, цим самим запровадивши політику "дорогих" грошей без огляду на наслідки впливу на інвестиційні процеси для вітчизняної економіки. На сьогодні, незважаючи на профіцит ліквідності в банківській системі, обсяги кредитних вкладень продовжують знижуватися. Зниження облікової ставки також відображає підвищення стабільності в банківській системі і може стати приводом для деякої переоцінки ризиків української економіки з боку зовнішніх інвесторів, що психологічно підвищить інвестиційну привабливість України. Окрім цього, що облікова політика НБУ позначається на кредитній активності комерційних банків та на співвідношенні між попитом і пропозицією на грошовому ринку, вона має вплив:

- на динаміку кон'юнктури на ринку цінних паперів. Так, у разі підвищення ставок НБУ курсова вартість цінних паперів може знижуватися, оскільки попит на них на ринку скорочується як з боку банківських установ, так і з боку всіх інших економічних агентів;
- на депозити. Зменшення облікової ставки, своєю чергою, зменшує привабливість цього виду активів для населення, спонукаючи його збільшувати споживчі витрати, що в обох випадках може мати стимулятивний вплив на динаміку ВВП. У разі ж зростання облікової ставки зазначені тенденції набувають протилежного спрямування;
- на приплив іноземних капіталів. Облікова ставка, в разі її підвищення, може бути одним з факторів стимулювання припливу іноземних капіталів у країну. Відтак зростає попит на національну валюту, що призводить до підвищення її курсу (ревалюації). Протилежна ситуація спостерігається у разі зниження офіційної облікової ставки та відповідної реакції ринкових ставок відсотка, що зумовлює відплив короткострокових капіталів у ті країни, де рівень банківських ставок більш високий.

Зміну облікової ставки потрібно здійснювати відносно плавно, без значних стрибків та цілеспрямовано. НБУ має реагувати не стільки на зміну доходності державних облігацій чи ставок міжбанківського кредитування, скільки на загальну господарську кон'юнктуру, темпи інфляції, динаміку ВВП, рівень безробіття, не допускаючи різних спадів і "перегрівів" у роботі економічної системи. До недоліків політики облікової ставки відносять низький рівень прогнозованості її наслідків щодо конкретних величин збільшення або зменшення кредитних вкладень в економіку, оскільки регулювання відсотка визначає тільки загальну спрямованість динаміки попиту на банківські позички.

Рівень облікової ставки залежить від дії різноспрямованих факторів, що впливають на попит і пропозицію грошових коштів. Основні з них такі:

- наявний рівень інфляції та інфляційні очікування економічних суб'єктів;
- обсяг грошової маси в обігу та швидкість обертання грошей;
- структура кредитної емісії Національного банку;
- структура залучених коштів комерційних банків (співвідношення строкових депозитів та коштів до запитання);
- валютний курс національної грошової одиниці та девальваційні очікування в економіці; доходність за операціями з цінними паперами на відкритому ринку.

Зазначені інструменти грошово-кредитної політики дають змогу здійснювати ефективне антициклічне регулювання у країнах з ринковою економікою. Уряд проводить жорстку грошово-кредитну політику, підтримуючи на визначеному рівні обсяг грошової маси, або гнучку грошово-кредитну політику, утримуючи на деякому заданому рівні ставку відсотка. Вибір конкретного варіанта грошово-кредитної політики залежить від того, які фактори вплинули на зміну попиту на гроші. Якщо, наприклад, його зростання пов'язане з підвищенням темпу інфляції і "перегрівом" економіки, то доцільне проведення жорсткої грошово-кредитної політики.

Механізм дії грошово-кредитної політики складається з послідовно пов'язаних важелів:

- застосування в економіці механізмів грошово-кредитної політики (операції на відкритому ринку, дисконтування, зміна норми обов'язкових резервів, стимулювання/дестимулювання кредитно-депозитної емісії банків);
- збільшення або стиснення обсягу грошової маси в економіці;
- підвищення або зниження відсоткової ставки на грошовому ринку;
- динаміка сукупного попиту, пов'язана з активізацією або ослабленням інвестиційної діяльності в економіці;
- зміна сукупної пропозиції як реакція на зміну сукупного попиту.

Кожний із зазначених елементів запускається попереднім і приводить в дію наступний важіль. Тому збій у роботі будь-якого важеля послаблює результативність проведення грошово-кредитної політики. Проведене дослідження дало підстави, зокрема, для висновку, що можливості регулювання грошового ринку засобами зміни облікової ставки центральними банками є принципово обмеженим у країнах, валюти яких не входять у т. зв. "корзину" МВФ: курс таких валют не враховується в операціях із спеціальними правами запозичення між членами МВФ. Відтак для України основною ставкою рефінансування, яка через динаміку глобальних ринків долара впливає на внутрішнє інвестиційне

становище, залишається облікова ставка ФРС США, котра ipso facto обмежує національний суверенітет у сфері грошово-кредитної політики.

Висновки. Отже, враховуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що подальший розвиток відсоткової політики в Україні потрібно здійснювати в напрямі до стандартів, властивих сучасним економікам, де відсоткові ставки рефінансування є визначальними для формування стабільної системи відсоткових ставок. Щодо активності інвестиційних процесів та інноваційного реформування економіки, український парламент повинен створити певні сприятливі умови для підприємств, використовуючи як зовнішні показники: стабільність у державі, розвиток НТП та ринкової інфраструктури, сприятливої податкової політики, а основне – стабільність грошово-кредитної системи (рівень інфляції, стабільність валютного курсу), так і внутрішні: мотивація керівництва й трудового колективу до інновацій, підвищення та високий рівень кваліфікації кадрів тощо. Якщо зовнішні показники створюють умови для активного пошуку й залучення інвестицій та визначають ефективність державного регулювання (особливо у грошово-кредитній сфері та у сфері інвестиційної політики загалом), то внутрішні показники забезпечують їх впровадження і освоєння на підприємстві та впливають на внутрішню мотивацію (економічної доцільності запровадження інвестицій). Загалом результати проведеного дослідження дають змогу краще оцінити об'єктивні можливості НБУ щодо реалізації власної грошово-кредитної політики, а запропоновані заходи сприятимуть підвищенню економічної активності і забезпеченню цінової стабільності в умовах України.

Література

1. Нацбанк "знизив" облікову ставку, або Чому Україна не Японія?. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://val.ua/economic/ukraine>.
2. Boeri T. Subprime crisis: Greenspan's Legacy / T. Boeri T., L. Guiso // Eurointelligence. – 2007. – 28 July.
3. Статистичні дані щодо рівня облікової ставки НБУ. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>

Надійшло до редакції 24.03.2016 р.

Гарасим П.Н., Лобода Н.А., Герасим М.П. Учетная политика ФРС США как мультипликатора двойной записи и особенности ее функционирования в условиях мирового финансового кризиса

Проанализированы особенности использования механизма двойной записи в кредитно-депозитной эмиссии банков и динамика процентных ставок как факторов стимулирования экономического роста в условиях финансового кризиса. Рассмотрены проблемы активизации инвестиционных процессов в Украине. Исследован ряд практических проблем государственного регулирования процентных ставок на рынке денежных средств в Украине.

Ключевые слова: учетная ставка, кредитно-денежная политика, ставка рефинансирования, экономический спад, экономический рост, денежный рынок, инвестиционный процесс.

Garasym P.N., Loboda N.A., Garasym M.P. Interest Rating Policy of the US Federal Reserve as Representation of Double Entry and Features of its Functioning in World Financial Crisis Conditions

Some features of applying the mechanism of double entry in the credit-and-deposit emission of banks and dynamic of discount rates as stimulate factor of economic growth in conditions of financial crisis are analysed. The problems of activation of investment processes in Ukraine are considered. Numbers of practical problems of government regulation of discount rates in the money market in Ukraine are explored.

Keywords: discount rate, money-and-credit policy, refinancing rate, economic breakdown, economic growth, money market, investment process.

УДК 341.17

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Н.І. Горбаль¹, С.Б. Романишин², У.І. Когут³

Досліджено особливості, ключові риси і принципи антимонопольного законодавства Європейського Союзу та основні шляхи адаптації до нього українського законодавства в контексті підписання Угоди про асоціацію України та ЄС у 2014 р. Основну увагу зосереджено на досягненнях України у процесі адаптації європейського законодавства та ефектах від неї (підтримка конкуренції, захист малого та середнього бізнесу; обмеження неконтрольованої державної фінансової допомоги окремим підприємствам; контроль за діяльністю монополій та обмеження їх антиконкурентної діяльності; відкриття нових ринків збуту; зменшення потреби взаємодії з антимонопольними органами).

Ключові слова: конкуренція, антимонопольне законодавство, конкурентне право, конкурентна політика, імплементація.

Вступ. На сьогодні без проведення ефективної антимонопольної політики, яка є однією з форм державного регулювання ринкових відносин, неможливо уявити ефективного функціонування сучасного ринку. Укладення Угоди про асоціацію України та ЄС, серед іншого, вимагає зближення вітчизняного антимонопольного законодавства з конкурентним правом Євросоюзу. З огляду на тенденцію поступового зростання ролі Євросоюзу в сучасному світі, й зокрема в майбутньому розвитку України, дослідження особливостей конкурентної політики ЄС та її імплементації в нашій країні набуває важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів права Євросоюзу проводять такі вітчизняні автори: М.О. Баймуратов, М.В. Буроменський, В.О. Василенко, О.Ф. Висоцький, А.З. Георгіца, М.М. Гнатовський, В.Н. Денисов, А.І. Дмитрієв, А.С. Довгерт, В.І. Євінгов, О.О. Мережко, М.М. Микієвич, В.І. Муравйов, В.Ф. Опришко, Р.А. Петров, К.В. Смирнова, Л.Д. Тимченко, Л.О. Тимченко та ін. Особливості антимонопольного законодавства ЄС та його імплементації Україною вивчають Т. Вовк, В. Лукянець [1], А. Манько [2], К. Смирнова [3] та ін. Упровадження Україною норм конкурентної політики Євросоюзу перебуває в полі постійної уваги українських законодавців та Антимонопольного Комітету України (АМК). Однак питання адаптації українського антимонопольного права до конкурентного права Європейсь-

кого Союзу все ще потребує детального вивчення й опрацювання, адже належить до стратегічних пріоритетів нашої держави.

Мета роботи – дослідження особливостей, тенденцій розвитку антимонопольного законодавства Європейського Союзу та основних шляхів адаптації до нього українського законодавства з урахуванням євроінтеграційних процесів, а також ефектів від них.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту створення Європейського Союзу проблема підтримки конкуренції на належному рівні була однією з основних завдань і водночас складнощів. Досягнення бажаних ефектів спільного ринку вимагає від європейських держав проголошення домінанти відкритої конкурентної ринкової економіки на рівні публічних правовідносин. Спільна політика ЄС у цій сфері спрямована на запобігання "суперництву між учасниками ринкового господарства за кращі умови виробництва, купівлі-продажу товарів і отриманню на цій основі максимально можливого прибутку". Було створено антимонопольне право ЄС, що є сукупністю норм, спрямованих на попередження і припинення антиконкурентних (обмежувальних) угод; усунення зловживань домінуючим становищем на ринку; контроль економічної концентрації.

Договір про заснування ЄЕС від 25.03.1957 р. [4] заклав фундамент системи антимонопольного права ЄС. Ст. 3 Договору визначає, що Євросоюз наділений виключною компетенцією у сфері встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку (п. 1 (б)). Гл. 1 "Правила конкуренції" Р. VII "Спільні положення щодо конкуренції, оподаткування та зближення законодавства" Договору (ст. 101-109, колишні ст. 81-89) присвячена правовому регулюванню конкуренції в Євросоюзі. Формально за юридичними нормами положення Договору розподіляють на дві секції: положення, що застосовуються до підприємств (ст. 101-106); та державна допомога (ст. 107-109). Загалом антимонопольне право ЄС ґрунтується на двох центральних принципах (ст. 101, 102 Договору) [5]:

- Ст. 101 Договору забороняє угоди між двома або більше незалежними операторами ринку, які обмежують конкуренцію. Це поширюється як на горизонтальні угоди (між фактичними чи потенційними конкурентами, що працюють на тому ж рівні ланцюга постачання), так і на вертикальні угоди (між фірмами, що працюють на різних рівнях, тобто угоди між виробником і дистриб'ютором). Передбачено тільки окремі винятки. Приклад незаконних дій, що порушують ст. 101, – створення картелю конкурентами, яке може передбачати фіксацію цін та/або спільне використання на ринку;
- Ст. 102 Договору забороняє фірмам, які мають домінуюче положення на ринку, зловживати цією позицією, наприклад, встановлюючи несправедливі ціни, обмежуючи виробництво, або відмовляючись від нововведення на шкоду споживачам.

Джерелами правового регулювання конкуренції також є акти вторинного законодавства, які регулюють процедури імплементації принципів, що містяться у положеннях Договору. Окрім регламентів та директив, до джерел конкурентного права Євросоюзу належать довідкові та інформаційні повідомлення Комісії ЄС, Керівні настанови Комісії ЄС (guidelines) та інші документи Комісії

¹ доц. Н.І. Горбаль, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка";

² доц. С.Б. Романишин, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка";

³ доц. У.І. Когут, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"